

Unge forestillinger om arbejde

Noemi Katznelson & Mette Pless

Markedssamfundet udgør i dag et altdominerende vilkår for unges første forsøg på at orientere sig i forhold til uddannelse og arbejde. De unge har i dag, ligesom det var tilfældet for nogle år tilbage, fokus på uddannelse og arbejde som individuelle selvrealiseringsprojekter. Men til forskel fra tidligere¹ står dette fokus ikke alene. Ønsket om økonomisk sikkerhed, chance for succes og fokus på det 'realistiske' valg spiller nu i høj grad også en rolle for de unges overvejelser omkring deres kommende uddannelsesvalg og fremtidige arbejdsliv. Risikobevistheden og markedsmechanismernes indbyggede risiko for at være én af dem, der bliver sorteret fra, lurer hos mange unge. Og det til trods for at arbejdsmarkedet i stigende grad sukker efter unge.

Artiklen tager udgangspunkt i en undersøgelse om udskoling, hvor vi siden 2004 har fulgt 1200 unge, fra de gik i 8. klasse og to år frem, til det år hvor de er startet enten på en ungdomsuddannelse, i 10. klasse, i arbejde eller andet. Metodisk gennemføres undersøgelsen ved brug af både kvalitative og kvantitative metoder. Undersøgelsen finder sted i forbindelse med en række forsøg med brobygning mellem grundskole og ungdomsuddannelse, og har overordnet til formål at afdække hvad, der påvirker unges uddannelsesvalg. Undersøgelsen er finansieret af Undervisningsministeriet, og der er indtil videre udgivet en midtvejsrapport *Niende klasse og hvad så?*.

Konkret baserer artiklen sig på resultaterne fra en spørgeskemaundersøgelse i 60 8. klasser (1158 elever)² samt kvalitative interviews med 59 af disse elever i 9. klasse³. Vi vil i artiklen rette fokus mod væsentlige perspektiver og resultater fra undersøgelsen, som vedrører de unges forventninger og forestillinger om deres fremtidige arbejdsliv.

Generelle tendenser i de unges forestillinger om arbejde

Det er altid en udfordring at skulle sammenfatte en hel generations forventninger og holdninger til deres kommende arbejdsliv og uddannelse. Med brede penselstrøg at portrættere unge hvis sociale, kulturelle og faglige baggrunde samt forudsætninger er vidt forskellige, og hvis orienteringer i forhold til uddannelse og arbejde derfor naturligt nok er forskellige. I denne artikel vil vi søge at balancere mellem de fællestræk og forskelligheder, der præger de unge i undersøgelsen.

Vi vil i artiklen fastholde opmærksomheden mod de elementer i de unges forestillinger, som peger i retning af en individualisering af unges uddannelsesvalg og dermed delvis frisættelse fra overleverede sociale og kulturelle fællesskabsformer. Samtidig med at vi fastholder fokus på de sociale strukturer, der også i høj grad dominerer og præger de unges forestillinger og valg.

Vi vil i første omgang fremhæve de fællestræk, som kendetegner de unge bredt set.

Herefter vil vi bryde generationsforståelsen op og nærme os nuancerne og herunder også forskellene mellem de unge set i forhold til deres sociale, kulturelle og etniske baggrunde.

Det spændende men realistiske arbejde

Størstedelen af de unge stiller store krav til deres kommende arbejdsliv. Det skal være spændende, udfordrende og udviklende, og for alt i verden ikke kedeligt. Og så må der også gerne være gode penge i det! De unge har på én og samme tid store forventninger til arbejdslivet, samtidig med at deres ønsker og drømme også er præget af en høj grad af realisme.

“I: Altså, hvad er et godt arbejde for dig?”

Det er ét, som jeg bliver lykkelig med, og ét jeg kan holde ud. Og som skal kunne passe nogenlunde med at have en familie, ikke! Selv om kokke arbejder, når alle andre har fri, tror jeg, at jeg ville kunne passe ind i det. Det tror jeg faktisk, jeg ville kunne.

I: Så du vil noget, du kunne blive lykkelig med. Men hvad skal der til, for at det var et arbejde, der kunne gøre, at du var lykkelig?

At det er noget, der interesserer mig. Helt inde fra hjertet af.”⁴ (pige, 9. klasse)

For pigen er et godt arbejde, noget hun kan *“blive lykkelig med”*, og som interesserer hende *“helt inde fra hjertet af”*. I samme åndedrag tilføjer hun dog også, at arbejdet skal være *“ét jeg kan holde ud”*. Hun giver således på samme tid udtryk for store forventninger til arbejdet, og mere jordnære forhåbninger om at finde et job, der er til at leve med. Dobbelttheden i udsagnet kan ses som et udtryk for, at der i de unges drømme om det gode arbejde (og det gode liv), sker en gradvis afstemning i forhold til uddan-

nelsesmuligheder og en konkret arbejdsvirkelighed. Det ‘realistiske valg’ er således et centralt tema i mange af de unges overvejelser, hvilket er en konklusion, der svarer til den Camilla Hutters drager i sin ph.d.-afhandling *Mellem lyst og nødvendighed – en analyse af unges valg af videregående uddannelse* (Hutters 2004), selv om de unge i vores undersøgelse er noget yngre.

Realismen kommer eksempelvis til udtryk i følgende citat fra en pige, som fortæller om sine overvejelser omkring at blive kunstner:

“Ja, og så er det nok også fordi, at jeg interesserer mig for det, og jeg kan godt lide det, men hvis jeg nu bare har nogle af de perioder, hvor der bare ikke er noget, jeg har lyst til at tegne ... Når man er kunstner, så er det så koncentreret, og for at tjene nogle penge, så skal man virkelig lave noget, og hvis man så ikke brænder for noget hele tiden – og det er jo næsten umuligt – så vil det blive lidt surt ... Og det tror jeg bare, ville være for ustabil en hverdag for mig. Så er det sikrest bare at beholde det som en hobby, det syntes jeg virker som en meget god løsning på det.” (pige, 9. klasse)

Citatet vidner om en høj grad af refleksion og realitetsforankring i og med at pigen afstemmer sine drømme med overvejelser omkring forsørgelse og hverdag. Spørgsmål omkring *“sikkerhed”* og *“stabilitet”* optræder således på niveau med hvad, man *“brænder for”*, og bliver for mange et afgørende argument for det fremtidige valg.

Denne tendens i de unges forestillinger om et kommende arbejde kan ses som et udtryk for en øget risikobevidsthed hos de unge. Sammenligner man med tidligere undersøgelser om unges forhold til arbejde (eksempelvis Pless 2001) var hovedkonklusionen den, at de unge i høj grad så uddannelse som en del af en personlig dannelses-

proces og som et mål i sig selv. En af de unge i denne undersøgelse udtrykte det således:

“Min mor har altid lært mig, at jeg ikke skal tænke en skid over jobmuligheder og penge, og at jeg skal gøre, hvad jeg vil. Det har jeg også indtryk af, at det er det, der skaber de hele mennesker ét eller andet sted.” (Gymnasieelev, Pless 2001)

Samme tendens er beskrevet i en artikel “Unge arbejdsbegreb” i et tidligere nummer af *Tidsskrift for Arbejdsliv* af Birgitte Simonsen og Noemi Katznelson (Katznelson & Simonsen 2000). Billedet, der tegner sig på baggrund af disse undersøgelser, er at de unge gerne vil arbejde. De har store forventninger til arbejdet, men det skal først og fremmest være sjovt og interessant. Arbejdet udgør således i de unges perspektiv en arena for personlig selvudfoldelse, og ses ikke primært som en nødvendighed for overlevelse.

Når de unge i dag også fremhæver det stabile, sikre og realistiske som afgørende for deres overvejelser omkring et fremtidigt arbejds- og voksenliv, kan det altså tolkes som en øget bevidsthed omkring – og fokus på – de risikofaktorer, som lurer i forbindelse med det at klare sig på arbejdsmarkedet og i voksenlivet generelt. I bred forstand kan tendensen således aflæses som en reaktion på oplevelsen af risikofaktorer i det moderne ‘frisatte’ ungdomsliv⁵.

Mange af de unge oplever det uddannelsesvalg, de står overfor som 15-årige i 9. klasse, som altafgørende for, hvordan deres fremtid vil forme sig, og for om det vil lykkes eller ej. En ung formulerer det således:

“Altså selvfølgelig, det er ikke nogen helt vild rar situation, fordi hvis du begynder på ét eller andet, og du ikke kommer igennem der, og hvad nu hvis du aldrig nogensinde klarer det, eller hvad nu hvis du ender med at blive

én eller anden arbejdsløs én, der skal leve på bistand resten af dit liv, ikke?” (dreng, 9. klasse)

Der er tale om overvejelser, der relaterer sig til den stigende grad af individualisering, der tilsyneladende præger de unges liv. På den ene side giver individualiseringen de unge ansvaret for deres eget liv og mange valgmuligheder, og en del unge oplever et stort spillerum i forhold til at forme deres liv som de vil. På den anden side kan de mange valg også opleves som uoverskuelige og overvældende, og fremkalde en angst for at vælge forkert og en oplevelse af ikke at være god nok. Og angsten for at vælge forkert og ikke kunne leve op til kravene, kan være én af årsagerne til, at de unge i højere grad synes at fokusere på også det realistiske og stabile.

Det forhadte rutinearbejde

Et andet af de gennemgående træk i de unges arbejdsorienteringer er, som det er blevet påvist i talrige undersøgelser⁶, afvisningen af rutinearbejde.

“I: [I uddannelsesbogen, red.] skrev du noget med, at du ville ikke på en fabrik [i praktik, red.]

Jeg kunne bare forestille mig, at det var utrolig kedeligt. Jeg ved ikke helt med at sidde på kontor, det kunne jeg også forestille mig var lidt kedeligt. Men i hvert fald sådan noget samleband, åh! Ting og sager hvor man bare ville kede sig så meget. Det skal også være sådan noget, som giver én lidt ... Jamen noget, for eksempel det med psykologi. Der brænder jeg lidt for at få mere viden, ikke? Og vide mere, det synes jeg kunne være spændende. Jeg ved ikke, det andet om det giver mere energi og sådan. Ting, der interesserer én! Jeg tror ikke det vil interessere mig at stå og sådan lave ligegyldige ting.

I: Er der nogen ting, du tænker som er vigtige i et arbejde?

Altså tit det med pengene. Det må gerne være sådan lidt ... Jeg drømmer om at blive rig en dag.” (pige, 9. klasse)

De unges forestillinger om rutinearbejdet fungerer i høj grad som et modbillede og kontrast til deres begyndende overvejelser omkring et muligt arbejds- og voksenliv. Forestillingen om rutinearbejdet giver særligt de uafklarede unge en mulighed for at foretage en første afgrænsning af hvad, de i hvert tilfælde ikke kunne tænke sig. Som pigen i citatet ovenfor der har drømme, der peger i mange retninger. Måske psykolog eller karrierekvinde, ligesom hun også overvejer veterinærsygeplejerske som mulighed. Det er en afsøgning ved hjælp af udelukkelsesmetoden, som kan være afgørende for særligt de unge, der finder det vanskeligt at navigere i de umiddelbart mangfoldige og komplekse muligheder, der byder sig til ved afslutningen af grundskolen. Samtidig kan den klare afvisning af rutinearbejdet, der for mange forbindes snævert med samlebandsarbejde, ses som et udtryk for at de unges forestillinger om arbejdslivet på dette tidspunkt er præget af klichéfyldte og ideale forestillinger om ‘det gode meningsfyldte’ og ‘det dårlige ligegyldige’ arbejde.

Endelig skal det dog nævnes, at der blandt en del af de unge også er en bevidsthed om, at rutineelementer er uomgængelige i et hvilket som helst arbejdsliv og i et hvilket som helst fremtidsscenario.

Efter nu at have set på de mere generelle aspekter i forhold til de værdier de unge enten fremhæver eller distancerer sig fra, vil vi se nærmere på i hvilken retning, de unges konkrete arbejdsønsker går. Og på hvilke forskelle der udkrystalliserer sig i forhold til køn samt social og etnisk baggrund.

De unges konkrete arbejdsønsker

Vi har i undersøgelsen indkredset de unges konkrete forestillinger og arbejdsønsker. I undersøgelsens spørgeskema spørges der således om de unge har overvejet et konkret job. En relativt stor gruppe, har ikke besvaret spørgsmålet (30%), eller har angivet svar i retning af “*som min mor og far*” eller “*noget stort*”, hvilket indikerer, at spørgsmålet for en del har været svært at svare på, og at det ikke er noget, de har klare billeder af på dette tidspunkt i deres liv.

De unge, der har svaret, har for en dels vedkommende angivet flere jobønsker, og en del har ønsker, der peger i meget forskellige retninger. Én eksempelvis advokat og frisør. En anden biolog, designer eller arbejde med psykisk syge. Og en tredje pædagog, bankmand eller indretningsarkitekt.

De meget forskelligrettede ønsker kan umiddelbart ses som et udtryk for, at der her er tale om løsrevne drømme, der ikke er forankret i konkrete og ‘realistiske’ overvejelser. Omvendt kan de unges forskellige jobønsker også ses som en form for helgardering. At have flere mulige fremtidsscenerier, hvis nu ét af ønskerne ikke kan lade sig gennemføre. Altså en form for risikohåndtering og bevidsthed om at ikke alle drømme kan opfyldes, og et udtryk for den gradvise bevægelse der sker fra de unges første spæde drømme til mere konkrete overvejelser omkring uddannelse og arbejde.

Der er imidlertid en række jobønsker, der går igen hos mange af de unge, jf. nedenstående oversigt.

Helt gennemgående er de unges jobønsker præget af markante kønsforskelle. Drengenes ønsker er domineret af traditionelle mandefag som f.eks. mekaniker, tømrer og politimand. Flere af pigernes jobønsker ligger også indenfor traditionelle kvindefag som sygeplejerske, pædagog og frisør. Men samtidig ses der hos pigerne også et brud

De unges job top 10	
Pige	Dreng
1. Læge	1. Mekaniker
2. Advokat	2. Kok
3. Designer	3. Tømrer
4. Pædagog	4. Læge
5. Frisør	5. Politi
6. Journalist	6. Designer
7. Ejendomsrådgiver	7. Arkitekt
8. Sygeplejerske	8. Journalist
9. Skuespiller	9. Landmand
10. Dyrslæger	10. Advokat

med de mere kønstraditionelle arbejdsorienteringer, idet de også orienterer sig mod traditionelle mandefag som læge og advokat. Tendensen peger umiddelbart i retning af at pigerne i højere grad end drengene vender sig imod kønsutraditionelle fag, men der er måske i lige så høj grad tale om, at pigernes forestillinger er præget af en kønstraditionel omsorgsorientering, som nu blot søges realiseret på et højere uddannelsesniveau. Således at de traditionelle kvindelige arbejdsområder indenfor pleje- og omsorgssektoren fortsat appellerer til pigerne, men at flere piger nu vil være læger end sygeplejersker, måske som en form for karrierestrategi⁷.

Det er yderligere værd at bemærke, at pigernes top 3 (læge, advokat og designer) alle er længevarende uddannelser, mens drengenes top 3 (mekaniker, kok og tømrer) alle er faglærte uddannelser. Pigerne orienterer sig således opad i det uddannelsesmæssige hierarki, mod uddannelser som (i hvert fald tidligere) har været forbundet med prestige og status. Mens drengenes joborienteringer måske i højere grad er motiveret af ønsket om relativt hurtigt at få et arbejde og tjene mange penge, eller at de ikke i samme omfang som pigerne trives i uddannelsessystemet, begge tendenser vi vender tilbage til.

Omsat til uddannelsesniveau er der dobbelt så mange drenge som piger, der gerne vil have et job, der kræver en faglært uddannelse. Når det drejer sig om de jobs, som kræ-

ver en mellemlang- eller lang videregående uddannelse, er der omvendt langt flere piger, der har ønsket sig et sådant job. Det bekræfter det mønster, som tegner sig bredt i uddannelsessystemet, nemlig at pigerne generelt set er mere uddannelsesorienterede end drengene. Undersøgelsen peger dermed i lighed med andre undersøgelser (se eksempelvis Hansen 2005) på, at der er sket en vertikal udfligning af forskellene på uddannelsesniveau mellem kønnene, men at der horisontalt fortsat er store forskelle i mænds og kvinders uddannelses- og arbejdsorienteringer.

Endelig er der i de unges top 10 en voldsom overvægt af ønsker, som tegner til at være inspireret af arbejdsfunktioner, som de unge kender fra medierne, særligt fra kendte tv-serier og livsstilsprogrammer. For pigernes vedkommende kan 7 ud af de 10 ønsker umiddelbart henføres til medie-eksponerede erhverv, og 8 ud af 10 for drengenes vedkommende. Samtidig er det kendetegnende for de unges top 10 jobs, at det alle er jobs, som det er relativt let at afkode. Det er stort set alle jobs, der for de fleste giver klare billeder på nethinden af, hvad jobbet indebærer. Generelt søger de unge således mod fag, som er synlige i enten deres hverdagsliv eller i medierne⁸, hvilket peger på betydningen af rollemodeller i bred forstand som kilde til inspiration for de unges drømme om et fremtidigt arbejdsliv.

Uddannelsesparathed og motivationer for uddannelse

Et generelt træk, som i høj grad synes at præge de unges forestillinger, er understregningen af uddannelse som et helt afgørende redskab for at kunne klare sig i fremtiden. Ingen af de unge i undersøgelsen ønsker på dette tidspunkt i deres liv et ufaglært arbejde, og således synes den mest gennemgående tendens i de unges forhold til deres fremtid at være slået fast. De unge ønsker sig en

uddannelse, og de er, uanset deres faktiske muligheder for at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse, alle i høj grad bevidste om betydningen af uddannelse for deres fremtidige liv.

Ser vi nærmere på hvilke forskellige motivationer de unge har for at ville uddanne sig, mener langt hovedparten at uddannelse er vejen til et godt job (47%), eller man skal brænde for den uddannelse, man vælger (40%). Kun 6% af de unge oplever uddannelse som et pres og en nødvendighed for at klare sig. 7% tillægger ikke uddannelse en så stor betydning.

Hermed bekræftes den dobbeltmotivation i de unges orienteringer, som vi tidligere har været inde på. De unge er i høj grad optaget af jobperspektivet såvel som det at brænde for deres uddannelse. Men der er store forskelle på hvilke unge, der har hvilke prioriteringer. Både de unges køn, deres forældres uddannelseslængde og etnicitet har betydning for hvad, der er deres primære motivation for at ville tage en uddannelse. Det vil vi komme nærmere ind på i det følgende.

Kønnets betydning for uddannelsesmotivationerne

47% af pigerne lægger vægt på, at man skal brænde for den uddannelse, man vælger, mens kun 33% af drengene. Holdningen om at uddannelse primært er vejen til et godt job er det derimod 52% af drengene, der har, mod 41% af pigerne. Der er samtidig også flere drenge end piger, som ikke mener uddannelse er det vigtigste i livet (9% vs. 5%). Der er således relativt set store forskelle mellem kønnene, som igen bekræfter det generelle billede af, at piger/kvinder er mere uddannelsesorienterede end drenge/mænd, hvorimod drenge/mænd traditionelt set har været og stadig er mere orienterede mod arbejdslivet.

Den uddannelsesmæssige arvs betydning for uddannelsesmotivationerne

I relation til de unges uddannelsesmæssige arv er det generelle billede præget af, at de unge ønsker at tage en længere uddannelse, end deres forældre har gjort. Men jo længere uddannelse de unges forældre har, jo længere uddannelse ønsker de unge også selv at tage. En konklusion der svarer til det billede, der tegnes i en lang række andre undersøgelser omkring unges uddannelsesvalg⁹.

I relation til de forskellige motivationer for uddannelse er holdningen om at uddannelse er vejen til et godt job mere udbredt blandt unge, hvor moderen er ufaglært eller ikke har nogen uddannelse (57%) end blandt de unge (38%), hvor moderen har en lang videregående uddannelse (LVU). Derimod stiger andelen, der mener, at man skal brænde for ens uddannelse, med længden af moderens uddannelse. 53% af de unge hvis mor har en LVU, mod 27% blandt de unge, hvor moderen ikke har nogen uddannelse eller er ufaglært.

Hvor begge forældres uddannelsesniveau har betydning for den unges afklarethed og faglige selv vurdering ses der en tendens til, at det kun er moderens uddannelsesniveau, der har gennemslag i forhold til de unges holdninger og forventninger til uddannelse. Som vi så tidligere er de unge drenges jobønsker stærkt kønstraditionelle, så der er intet, der tyder på, at moderen fungerer som konkret rollemodel for de unge drenge. Snarere synes tilfældet at være, at moderen udgør den væsentligste kulturbærer og formidler af værdier og holdninger til uddannelse og/eller at moderen er den af forældrene, de unge primært snakker med om uddannelsesvalget.

Forskellene i holdning til uddannelse kan ses som et udtryk for en højere grad af orientering mod arbejdsmarkedet blandt de grupper af unge, der kommer fra familier med lav

uddannelsesgrad, og et stærkere fokus på uddannelse som instrument til at opnå et godt arbejde og en økonomisk sikker tilværelse. De unge, der kommer fra uddannelsesorienterede familier, lægger i højere grad vægt på uddannelsens selvrealiseringsaspekt.

Etnicitetens betydning for uddannelsesmotivationerne

Til trods for at de nydanske unge i undersøgelsen udgør en stærkt sammensat gruppe, der er præget af forskellige uddannelsesmæssige traditioner samt kulturel og social ballast, peger undersøgelsen på en række fællestæk blandt de nydanske unge. Et sådan fællestræk er, at flere af de nydanske unge lægger vægt på, at uddannelsen er vejen til et godt job, og mindre på at man skal brænde for den uddannelse, man vælger.

De unge nydanskere har således generelt en mere instrumentel tilgang til uddannelsesvalget. Ligeledes er udsagnet om, at *“uddannelse er en nødvendighed, hvis man skal klare sig”* mere udbredt blandt denne gruppe unge, end blandt etnisk danske unge¹⁰. Måske fordi de negative følger af ikke at have en uddannelse er mere nærværende for de nydanske unge. Som det ses her i et interview med to nydanske drenge (og som begge har forældre med ufaglært arbejde), hvor snakken drejer sig om ‘det gode arbejde’. Én af drengene siger:

Dreng 1: *“Man får sin uddannelse for at have et arbejde og så tjene penge. Det er det, der er formålet.”*

Drengene mener dog godt, at man kan få et job uden at have en uddannelse, men som den anden dreng forklarer:

Dreng 2: *“Der er job, som gør ondt. På den måde, at det er nogle hårde job. Man skal ikke tro, at hvis man ikke har en uddannelse,*

at man kan sidde på et kontor og bare slappe af. Det tror jeg ikke. Hvis du ikke har en uddannelse, så kan du gøre rent eller et eller andet.” (2 nydanske drenge, 9. klasse)

Eller som her i et andet interview:

“Min far han siger bare: “når du får gode karakterer, kom og vis mig”. Det tænker han først på. Det er fordi, han vil gerne have, jeg bliver til noget, jo. Får en uddannelse, også efter det. Hvis man får en uddannelse, så kan man bare få et arbejde, lige meget hvor henne, eller hvem man er.

I: Hvis man ikke får en uddannelse, så kan man ikke få et arbejde, eller hvad?

Nej, så er man på bstanden [vrænger det sidste ord].

I: Og det kunne du ikke tænke dig?

Nej, det gider jeg ikke. Det har jeg allerede set – det er min far.” (nydansk dreng, 9. klasse)

Særligt blandt de nydanske unge som kommer fra familier med en ringe eller ikke eksisterende tilknytning til arbejdsmarkedet, er det markant, at uddannelse opfattes som middel til at skabe social mobilitet og en bedre (mere økonomisk sikker, og mindre fysisk opslidende) tilværelse end forældregenerationens. For en stor del af disse unge er ønsket om at klare sig bedre end forældregenerationen og få et godt job således en væsentlig drivkraft og motivation i deres vej gennem uddannelsessystemet.

Der er således i høj grad en sammenhæng mellem opvækstvilkår, familiebaggrund, økonomisk status og de unges *forestillinger* om, hvor de er på vej hen i deres uddannelses- og arbejdsliv. De unges *forestillinger* og ønsker

peger typisk i retninger, som et langt stykke hen ad vejen er i trit med hvad, der kan indfries og hvad, der forventes af dem.

Tvivel og fremtidsplaner

I løbet af 8. og 9. klasse oplever langt de fleste unge i stigende grad spørgsmålet om uddannelsesvalg som vigtigt og afgørende. Det er fremtiden, det gælder, og det handler i de unges optik om at træffe *det rigtige* valg. Mange har et stærkt ønske om at være afklarede og have en plan og et mål. 70% af de unge angiver i 8. klasse, at de er afklarede omkring hvad, de vil, men udtrykker samtidigt at de har flere muligheder og ikke ved hvilken, de endeligt skal vælge. En stor del af de unge udtrykker således tvivel og usikkerhed i relation til deres fremtid, men afklaretheden er det normative mål, hvorefter de styrer.

I løbet af undersøgelsesperioden har vi kunnet spore en gradvis ændring i den normativitet, der generelt præger oplevelsen af valgprocessen og selve det at befinde sig i en valgsituation. Erfaringen er, at det fremstår stadig mere negativt blandt de unge at være uafklaret og ikke vide og have styr på hvad, man vil og skal. Mange af de unge giver udtryk for et ønske om at have styr på fremtiden, både det indre spørgsmål om hvad man kunne tænke sig og have lyst til og det ydre spørgsmål om hvad, der kan lade sig realisere både på arbejdsmarkedet og i forhold til ens egen formåen. Samtidig ser vi en tendens til, at de unge er hurtige til at punktere ønsker og drømme, som de mener er urealistiske eller usikre. Vi ser altså en bevægelse i retning af, at de unge i stadig højere grad *selv* sorterer de 'vilde' drømme fra og orienterer sig mod det, de finder fornuftigt og sikkert. Således synes den tidligere nævnte risikobevindsthed at påvirke de unges orienteringer i retning af stadig tidligere at have og kunne præsentere en plan for fremtiden.

I mere generel forstand synes forestillingen om arbejde og uddannelse som arena for identitetsafprøvninger, hvor man kan forandre, stilisere og lege med hvem og hvad, man skal være, for flere unge at være blevet en del af et mere anstrengende og krisebetonet arbejde, hvor åbenhed og udflydende mulighedsrum konstant søges indskrænket og afgrænset (Illeris 2002). Hvordan dette kan tage sig ud for forskellige unge, vil vi komme nærmere ind på i det følgende.

Forskellige unges uddannelsesrejser: Charterturisten, den rygsæksrejsende og vagabonden

De unges holdninger og veje i overgangen fra grundskole og videre i enten uddannelse eller arbejde, vil vi i det følgende anskue som en rejse, som alle unge står overfor. Selve rejsen er de fælles om, men deres rejseruter, bagage og måden de rejser på er naturligt nok meget forskellige. Vi vil her præsentere tre cases, der indfanger nogle generelle positioner og forskelle i de unges 'rejser'. Vi har kaldt disse tre cases for: *Charterturisten, den rygsæksrejsende og vagabonden*¹¹. Casene eller positionerne er at forstå som mulige placeringer i et spektrum eller kontinuum af positioner og ikke som afgrænsede kategorier og typologier.

Charterturisten

Der er en række af de unge i undersøgelsen, som i høj grad er bærere af ønsket om allerede tidligt at have en plan. En klar destination for deres videre rejse. For disse unge er uddannelsesvalget ikke (i så høj grad) præget af eksistentiel tvivel og usikkerhed. De har en klar arbejdsorientering, der gør at valget umiddelbart opleves som værende ret ligetil. Som en pige her beskriver det:

"Mange i min alder har svært ved at vælge, hvad de vil lave efter folkeskolen. Jeg har ikke

haft svært ved valget. Da jeg var lille, ville jeg være kok. Jeg hjalp altid min mor ude i køkkenet. Lysten til faget har ikke ændret sig siden, jeg var lille. Derfor er det let for mig at vælge job. Jeg vil stadig være kok. Jeg håber, jeg bliver uddannet kok engang i mit lange liv.” (pige, 9. klasse, i stil om fremtiden)

Undersøgelsen peger på en voksende gruppe af unge, som allerede tidligt målretter deres interesse og orientering i forhold til et konkret erhvervsønske. De målretter deres forventninger på samme måde, som vi kender det fra forestillingen om en charterturist, hvis primære sigte er hurtigst muligt og mest smertefrit at nå frem til destinationen – til rejsens endemål – arbejdet. Der er tale om et klart arbejds perspektiv og en klar orientering mod arbejdsmarkedet.

Samtidig har de en række fordringer til arbejdslivet. De vil gerne beskæftige sig med noget, der interesserer dem, men umiddelbart er de ikke så optagede af det personligt udviklende. Og hvor nogle unge lægger afstand til enhver form for rutinearbejde, synes det snarere at være trygheden, der er central for mange af disse unge. Det at indgå i en kendt sammenhæng, være en del af et arbejdsfællesskab, hvor man kan snakke og have det sjovt sammen. Igen en parallel til charterturisten hvor det at indgå i en rejsegruppe med en fælles rejseleder er karakteristisk.

Disse unge har nogle relativt præcise forventninger til deres kommende uddannelse og delvist arbejdsliv. På samme måde som charterturisten ønsker de at komme så hurtigt og smertefrit frem til destinationen – arbejdslivet. Uddannelsen – eller transporten – er i et vist omfang en fase, der skal overstås, minimeres og afgrænses mest muligt.

Blandt disse unge finder vi både den karrierebevidste, målrettede unge med høje ambitioner og den unge, som er decideret skoletræt og ønsker – som én af de unge for-

mulerer det – at komme ud og “lave noget ordentligt”. Deres ønsker til uddannelsesrejsen er, at den helst skal være tilrettelagt i relativt faste rammer. Der er ingen grund til store svinkeærinder omkring de mere generelle, faglige og alment dannende uddannelses aspekter, som de ikke mener, de har brug for, da de jo netop er afklarede.

Det er også blandt denne gruppe unge, at vi møder de klareste forestillinger og ønsker om familieliv blandt både piger og drenge. På mange måder kan man sige, at voksenlivet, og de forpligtelser der følger med, ikke opleves fjernt og fremmed for denne gruppe unge, men i høj grad er noget, de søger og føler sig parate til.

“Jeg følte mig mere voksen dernede [på praktikstedet, red.], mere sådan, at nu var jeg færdig med folkeskolen og endelig ude ikke. Det var en rigtig rigtig rar følelse, sådan ja, at blive givet slip på, ikke.” (pige, 9. klasse)

Tilgangen til arbejde hos de unge, der orienterer sig som charterturisten kan beskrives som en videreudvikling af hvad, man kan kalde en traditionel lønarbejderindstilling. De ville for en stor dels vedkommende sandsynligvis påtage sig mange forskellige jobs, upåagtet at der også var væsentlige rutineelementer indbygget. Dog ville de efter eget udsagn ikke påtage sig hvad som helst, idet interessen for også disse unge har en rolle at spille. Det er ikke helt ligegyldigt om destinationen hedder Thailand eller Costa del Sol.

Den rygsæksrejsende

Helt anderledes ser det ud for de unge, vi betegner som rygsæksrejsende på deres vej til en fremtidig uddannelse og arbejde. For disse unge er det i langt højere grad selve rejsen – uddannelsen – som er i fokus.

Uddannelsesrejsen er en vigtig brik i en personlig søge- og udviklingsproces, og de stiller store krav til uddannelsen. Det skal være

sjovt og spændende undervejs. Disse unge har ikke på samme måde som charterturisten et klart og defineret mål med rejsen. For dem er det vigtigt, at de kan vælge nye retninger og veje undervejs. De ønsker, at første skridt på rejsen skal bringe dem ud i verden, men ikke nødvendigvis mod bestemte destinationer. Dem finder de undervejs.

“Jeg vil gerne vælge gymnasiet, for at kunne få fremtiden. Det er bare en god ting at have, fordi det hjælper meget, hvis nu man skal kunne komme ind mange steder, man gerne vil ind, og det er godt. Der er mange muligheder der!”

Disse unge oplever således at have mange muligheder. Men det kan også være ensomt og krævende at være på rejse i uddannelses- og arbejdslivet, hvor der lurer nye valg på alle gadehjørner. De oplever således også det øgede individuelle ansvar (og pres) som en uomgængelig del af den øgede individualisering. De mange valg kan føles uoverskuelige og forvirrende.

“Det er så svært. Jamen hvad er det, der er det bedste at gøre? Og det er ens valg, det hele sådan. Dit valg ... Bare alt.”

For disse unge er voksenlivet ikke noget, de efterstræber, men snarere noget de forsøger at holde fra livet lidt endnu. Voksenlivet forbindes med bundethed og pligt, og de ønsker at fastholde den fornemmelse af frihed, som mange forbinder med ungdomslivet. Som denne pige, der blandt andet drømmer om at arbejde som rejseguide i en periode:

“Det er bare det dér med, at man kommer ud og oplever noget nyt. Det går jeg meget op i. Jeg skal bare opleve noget nyt hele tiden. At man lærer nogen nye at kende og sådan, og man lærer nye sprog, hvor man kommer tæt med nogle folk. Jeg gider ik’ bare sidde

på ét eller andet kontor, og så bare alene og så skrive nogen rapporter eller ét eller andet. Det, det gider jeg ik’ lige nu. Det synes jeg, det virker sådan lidt for voksent til mig! Det er nok det jeg bare lige ...

I: Det dér med at være voksen, hvad er det?

Det er nok sådan kedeligt, mener jeg nok – det tror jeg, at det er nok det, man lige forbinder med det.” (pige, 1.g. på HTX)

I modsætning til charterturisten har disse unge ofte nogle ret vage forestillinger om rejsemålet – deres fremtidige arbejdsliv. De forestillinger, de har om deres mulige mål, har ofte karakter af forsøgsvisse udkast, der nok kan nære drømmene en tid, men som hurtigt kan forkastes igen, hvis nye idéer melder sig på banen. Men samtidig er det tydeligt, at disse unge stiller store krav (også) til deres kommende arbejdsliv. De lægger stor vægt på, at de gennem arbejdet kan udvikle sig og møde nye udfordringer. Som drengen her udtrykker det:

“... altså i den ene ende så trækker løn og penge og sådan, men også sådan noget med, at det skal være spændende og interessant trækker. Og at det skal være sådan noget med, at man hele tiden kan udvikle sig. Så jeg kan ikke rigtig sådan vælge lige nu, og sige: Dét vil jeg være.” (dreng, 9. klasse)

Disse unge giver således udtryk for orienteringer, der peger i retning af et moderne arbejdsbegreb, hvor (uddannelse og) arbejde i højere grad end hos charterturisterne ses som en arena for selvrealisering, hvor lysten og interessen er i højsædet, og hvor skellet mellem arbejds- og fritidsliv i stigende grad udviskes.

Samtidig understreger mange dog også et ønske om at tjene gode penge og sikkerhed i arbejdet. Blandt disse unge opløses det tra-

ditionelle lønarbejderbegreb således ikke, men spektret af fordringer og ønsker til arbejdslivet udvides, ligesom vægtningen af de forskellige elementer forskubbes.

Vagabonden

Endelig finder vi yderst i spektret vagabonderne, som repræsenterer de unge, der har svært ved at finde retning på deres rejse. Det er typisk unge, som har haft en skolegang præget af (faglige) nederlagsoplevelser og er karakteriseret ved en mangel på selv-tillid, der gør det svært for dem at overskue hvilken retning, rejsen skal tage, og hvilken uddannelse og arbejde de skal stile mod.

“Det er svært at vælge hvad, man vil være. Den ene dag vil man være én ting, en anden dag noget andet. Jeg føler, det kan være svært at finde ud af hvad, man vil være, hvis man på forhånd føler, at man ikke har gode karakterer eller er dygtig til ét eller andet.”

Også disse unge formulerer drømme og udkast til rejseplaner, men i modsætning til de rygsækrejsende, hvor drømmene efterhånden antager en vis retning og erfaringerne bygges ovenpå hinanden, synes disse unges søgebevægelser at sende dem tilbage til start, uden de føler, at de kommer nærmere rejsens mål – en uddannelse og – et arbejde. Deres rejse bliver i en vis forstand en flakken omkring, uden at de egentlig synes at være i stand til at udpege en destination eller retning.

En del af disse unge er karakteriseret ved, at de netop har svært ved overhovedet at kunne/turde formulere drømme og ønsker for fremtiden, mens andre har drømme der, så snart de møder ‘virkeligheden’, viser sig ikke at kunne leve op til forventningerne, eller er uden for rækkevidde.

“Så kommer man i praktik, og når jeg tænker nærmere over det, så tænker jeg: Okay, det

var slet ikke mig, så er det bare sådan, okay, hvad skal jeg nu være?”

I: Er der noget, der kan hjælpe dig til at blive mere klar på hvad, du gerne vil?

Det ved jeg ikke, altså jeg tror bare, at det er noget man selv må finde ud af. Men jeg ved ikke rigtig om der er noget, der interesserer mig, så det er det, der er problemet.”

Disse unge lever midt i individualiserings dobbeltheden. På den ene side oplever og hører de, at valget er frit. At man kan rejse, hvorhen man vil. Der er en overflod af destinationer. Det handler blot om at vælge og at vide, hvad man vil. Samtidig er de unge smerteligt bevidste om, at ikke alle destinationer er mulige for dem at nå.

“I: Er du bekymret for, at du ikke ville kunne klare en uddannelse?”

Mmmm ..., ja... Jeg tænker, at jeg ikke kan klare det. Jeg tror, jeg bliver sådan en skraldespandsroder ét eller andet sted. Det er jeg i hver tilfælde bange for. Jeg tror ikke, jeg kan klare alt det der. Jeg tror, jeg bliver sindssyg af alt det, man skal. Jeg kan ikke så meget, og så bliver jeg fyret.” (pige, 10. klasse, efterskole)

Disse unge synes i høj grad at løbe panden mod en mur i ungdomsuddannelserne, fordi de på den ene side ikke magter at orientere sig i disse, samtidigt med at deres generelle formåen og tillid til at de selv vil kunne honorere de krav, der stilles i uddannelserne, er meget ringe. De er således på sin vis fanget mellem på den ene side ønsket om at finde en retning og en vej gennem uddannelse og arbejde, og på den anden side de manglende muligheder og forudsætninger for at kunne forme og finde en sådan.

Det moderne samfunds risici er således meget nærværende hos denne gruppe unge. Og angsten for at falde helt ved siden af og ultimativt ende som "skraldespandsroder" eller uddannelsessystemets vagabonder ligger og luret lige under overfladen. Disse unge oplever de ensomme, formåls- og retningsløse sider af den ændrede arbejdsforståelse, fordi de er bærere af den, men uden mulighed for at komme til at realisere det moderne arbejdslivs potentialer. Det er nogle af de unge, man bl.a. møder på arbejdsløshedsprojekterne (jf. Katznelson 2004).

Blandt disse unge anlægger særligt nogle af pigerne en strategi, hvor de i stedet for at søge ud på en farefuld rejse i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet vender blikket mod familien. De søger efter det nære og trygge, og deres drømme går således i retning af at etablere sig i en familie med mand, børn og hus.

Samlet er denne gruppe af unge således delt mellem unge, der drømmer om en nærmest karikeret familiesituation, og så unge for hvem fremtiden er så udvisket, at de ikke umiddelbart gør sig nogle forestillinger om den. I relation til førstnævnte repræsenterer drømmen om det fremtidige familieliv en form for retraditionalisering, hvor det, de stræber efter, er de stabile relationer og trygge rammer (jf. Katznelson & Simonsen 2005).

De unges orienteringer set ud fra et samfundsmæssigt perspektiv

Bevæger vi os fra at anskue de unges forskellige rejseforløb ud fra de unges perspektiv til i højere grad at se det ud fra et samfundsmæssigt perspektiv, tegner der sig nogle interessante og vigtige problemstillinger.

Som vi har været inde på, er det socialt legitime og attråværdige i stigende grad at være som charterturisten. Det vil sige at være afklaret, målrettet og at have styr på tingene. En tendens der netop er i overens-

stemmelse med den politiske diskurs, som handler om hurtig afklaring, målretning stadig tidligere og mindre spildtid i uddannelsessystemet, som er afdækket og diskuteret i den tidligere nævnte ph.d.-afhandling af Camilla Hutters (Hutters 2004, 235-242). Men tendensen er samtidig også i konflikt med en anden fremherskende diskurs, som er båret frem af det internationale perspektiv om livslang læring, omstillingsparathed, almene og brede kompetencer, mobilitet osv. De unge er således bragt i en situation, hvor de skal navigere mellem modsatrettede tendenser og krav.

Typisk har brudfladerne i relation til unge og uddannelses-/erhvervsvalg været at finde i de unge rygsæksrejsendes afsøgende og personligt fokuserede orienteringer. I deres forestillinger om uddannelse og arbejde som arena for selvrealisering og personlige identitetsprojekter. Men muligvis skal brudfladerne i dag også søges i netop charterturistens meget regulerede, kontrollerede og planlagte forløb, som kun i meget ringe grad sætter de unge i stand til at i mødekomme det stadig mere fremherskende krav om fleksibilitet og omstillingsparathed til en verden af forandring og ustabilitet.

For hvad er de samfundsmæssige konsekvenser af unge, der allerede i 6. klasse lægger sig fast på, at det er tømmer, de gerne vil være og intet andet? Deres tilgang til uddannelse vil snævert rette sig mod det fastlagte mål og den malmstrøm af valgmuligheder og brede lærings- og vejledningsforløb, som den unge vil blive præsenteret for gennem sin grundskolegang og ungdomsuddannelse, vil være i fare for at glide helt upåvirket hen over den unge. At den unge som charterturisten vil foretage en rationel sortering af viden og information i forhold til hvad, der ud fra dennes subjektive logik anses for relevant og brugbart.

Faren er, at den unge dermed diskvalificerer sig selv til det vilkår, som i stigende grad

gør sig gældende på det kapitalistiske og globale arbejdsmarked, som netop handler om at erhverve sig såvel dybe som brede og fleksible kompetencer. Dermed risikerer den konstante fokusering og i en vis forstand overvågning af de unges erhvervsvalg og uddannelsesforløb at give bagslag i forhold til netop den kompetenceprofil, som gerne skulle præge de unge i generel forstand.

Endelig finder vi en væsentlig brudflade i den kollision med kravene i vidensamfundet, som vi ser repræsenteret blandt de unge vagabonder. Det er unge som mødes med et fortsat større og mere intensivt krav om uddannelse, men som samtidig oplever, at de ikke er i stand til at leve op til disse. At de står uden indflydelse på egne muligheder og med udsigt til en fremtid, hvor perspektiverne for ufaglærte og uddannelsessvage er stærkt usikre.

Opsamling

Opsamlende betragter de unge i undersøgelsen uddannelsesvalget som *deres* (ansvar), og har altså taget tanken om det individuelle, frie valg til sig og på sig. Men hvor tendensen blandt unge for 10-15 år siden var at uddannelses- og erhvervsvalget blev opfattet som en mulighed for at afprøve og afsøge mulige fremtidsscenerier, synes tendensen blandt flere unge i dag at pege i retning af, at uddannelsesvalget i dag opleves mere anstrengende og sårbart. De unge understreger således betydningen af at træffe *'det rigtige valg'* samt af at have en plan og et mål i forhold til uddannelse (og arbejde), hvis man skal kunne klare sig i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet.

Det øgede behov for afklaring og målrettethed kan dels tolkes som en reaktion på den øgede individualisering, som en måde at afgrænse og inddæmme de risici, der følger i kølvandet på et øget fokus på den enkeltes ansvar og muligheder. Men samtidig kan

det også ses som en tilpasning til de dominerende politiske strømninger, der netop sætter fokus på måltretning og en mere lige vej igennem uddannelsessystemet.

De unge stiller generelt store krav til uddannelse og job. Det skal helst være sjovt, spændende og godt betalt! Men samtidig sker der på dette tidspunkt i deres liv en gradvis afstemning af ønsker og drømme i forhold til, hvad den unge oplever er muligt at gennemføre, og hvor der størst chance for at få succes. I undersøgelsen møder vi altså relativt få unge, som er præget af stjerne-for-en-aften drømme. Drømme der ensidigt betoner ønsket om selvrealisering. Måske har de unge på et tidspunkt leget med tanken om at blive fodboldspillere eller sangstjerner, men i 8. klasse og 9. klasse skrottes mange af disse drømme til fordel for overvejelser, som i højere grad handler om, hvad interesserer jeg mig for, hvad er jeg god til, hvad kan jeg klare, og hvor er der arbejde at få?

Langt hovedparten af de unge giver udtryk for, at lysten og interessen skal drive værket. Men samtidig er det tydeligt, at en stor del af de unge kan have lyst til meget forskelligt, og ikke mindst at lysten og interessen for en del af de unge især retter sig mod områder med mulighed for godt, sikkert og velbetalt arbejde. Begreberne lyst og interesse synes således at være stærkt udflydende og måske snarere handler om, hvad der er legitimt at sige, når man som 14-15 årig skal begrunde sit uddannelses- og erhvervsvalg.

Samtidig ser vi klare sociale og kulturelle mønstre (og bindinger) i de unges valg. Der udkrystalliserer sig forskelle i de unges uddannelsesmotiver, som især synes at hænge sammen med forældrenes uddannelsesmæssige baggrund. Unge hvis forældre har ingen eller kort uddannelse, fokuserer mere på uddannelse som middel til at sikre sig et godt arbejde, hvilket ikke mindst er udtalt

for de unge nydanskere. De unge, hvis forældre har en længere uddannelse, lægger i højere grad vægt på uddannelsens selvrealiseringsaspekter. At beskæftige sig med noget, man interesserer sig for.

Ligeledes er de unges joborienteringer stærkt kønstraditionelle. Pigerne orienterer sig i høj grad mod traditionelle omsorgs- og kvindefag (sygeplejerske, frisør, pædagog) og drengene søger tilsvarende mod traditionelt mandsdominerede fagområder (mekaniker, tømrer, politimand). Interessant er det dog, at pigerne orienterer sig længere i uddannelsessystemet end drengene. At de er mere uddannelsesorienterede end drengene. Det kan således ses som en relativt nyere brudflade, at pigerne så *markant* har vundet terræn i uddannelsessystemet.

NOTER

1. Jf. feks., Katznelson 2004; Illeris m.fl. 2002; Pless 2001; Baethge 1994; Simonsen 1993.
2. Da undersøgelsens fokus er unge i en række forsøgsprojekter landet over, er undersøgelsen ikke statistisk repræsentativ. Datagrundlagets bredde er imidlertid sikret i forhold til geografisk spredning (land/by, storby/provins) og skolernes socioøkonomiske status gennem inddragelse af en række kontrolklasser.
3. Vi har fra januar-maj 2006 gennemført undersøgelsens anden del, som omfatter geninterviews med 25 elever, som nu enten går i 10. klasse, eller er i gang med 1. år på deres ungdomsuddannelse eller er i arbejde. Ligeledes har vi foretaget 4 gruppeinterviews med forældre, unge og vejledere (i alt 26 personer). Desuden har vi fra april-maj 2006 foretaget en opfølgende spørgeskemaundersøgelse blandt eleverne, nu i deres 10. skoleår eller i gang med 1. år på ungdomsuddannelse eller i arbejde. Resultaterne fra denne anden del er endnu ikke færdiganalyseret og bearbejdet, og indgår derfor kun i mindre omfang i artiklen.
4. Der er foretaget enkelte sproglige redigeringer

Undersøgelsen peger således på, at der på trods af den øgede individualisering, fortsat er strukturer og mønstre, der præger de unges fremtidsforestillinger. At det, der opleves som *mit* personlige valg, i høj grad er socialt struktureret. At der findes valg, der opleves mere naturlige og rigtige, mens andre perspektiver på forhånd er sorteret fra, og slet ikke indgår som en del af de unges overvejelser.

Undersøgelsen fokuserer som nævnt på de unges projektive forestillinger om uddannelse og arbejde. I undersøgelsens næste fase, vil vi sætte fokus på de unges konkrete erfaringer med uddannelse og arbejde. Det bliver således interessant at se, hvordan disse erfaringer spiller sammen med de projektive udsagn, forventninger og drømme, som har været i fokus i denne artikel.

i citaterne af hensyn til forståeligheden. Der er i disse redigeringer ikke ændret på indholdet i citaterne.

5. Jf. feks. Ziehe 1992; Beck 2002; 2002a.
6. Jf. feks. Gundelach 2002; Nielsen 2002.
7. At pigerne i undersøgelsen orienterer sig mere kønstraditionelt end drengene, kan måske skyldes, som det påpeges i en undersøgelse fra Center for Ligestillingsforskning, at traditionelle kvindejobs generelt opfattes som mindre prestigefyldte end traditionelle mandejobs – og at den 'karrieremæssige gevinst' ved et kønstraditionelt jobvalg, således umiddelbart er større for kvinder end for mænd (Baagøe, Steen & Åse Rieck Sørensen 2004).
8. Vores spørgeskemaundersøgelse viser, at flest unge har fået inspiration til et muligt fremtidigt job 'fra én i min familie' (38%), 'fra fjernsynet' (32%) eller fra 'én der har sådan et arbejde' (30%), men også undervisning og fritidsinteresse spiller en relativ stor rolle (hhv. 24% og 21%). 21% angiver andre kilder, mens 17% angiver venner som inspirationskilde. Virksomhedsbesøg/erhvervspraktik og fritids-

- job, synes på dette tidspunkt ikke at spille den store rolle (hhv. 15% og 11%) (Tallene summerer ikke til 100%, da de unge kunne angive flere svar).
9. Se eksempelvis Andersen (2005; 1997); Andreasen m.fl. (1997); Pilegård Jensen m.fl. (1997).
10. Dette perspektiv fremdrages også i en undersøgelse om etnicitet, køn og uddannelsesvalg;
11. Metaforene er inspireret af den polske sociolog Zygmunt Baumans (1999).

REFERENCER

- Andersen, Dines (1997): *Uddannelsesvalg efter 9. klasse*, Delprojekt under forskningsprogrammet Uddannelse til Alle (UTA), SFI.
- Andersen, Dines (2005): *4 år efter grundskolen. 19 årige om valg og veje i ungdomsuddannelserne*, København, AKF-forlaget.
- Andreasen, Lars Birch m.fl. (1997): *Unge uden uddannelse*, København, AKF-forlaget.
- Baethge, Martin (1994): Arbejde og identitet hos unge, i Birger Steen Nielsen (m.fl.) (red.): *Arbejde og subjektivitet – en antologi om arbejde, køn og erfaring*, EVU-Gruppen, RUC.
- Baumann, Zygmunt (1999): *Globalisering, de menneskelige konsekvenser*, København, Hans Reitzels forlag.
- Beck, Ulrich (2002, opr. udg. 1999): *Fagre nye arbejdsverden*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (2002a): *Individualisation. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*, London, Sage Publication Ltd.
- Baagøe Jensen, Steen & Åse Rieck Sørensen (2004): *Unge valg af uddannelse og job – udfordringer og veje til det kønsopdelte arbejdsmarked*, Center for Ligestillingsforskning, Roskilde Universitetscenter.
- Gundelach, Peter (red.) (2002): *Danskernes værdier 1981-1999*, København, Hans Reitzels forlag.
- Hansen, Erik Jørgen (2005): *Køn og uddannelse, i Køn, Karakterer og karriere. Drengene og pigers præstationer i uddannelse*, Danmarks Evalueringsinstitut, 73-86.
- Hutters, Camilla (2004): *Mellem lyst og nødvendighed – en analyse af unges valg af videregående uddannelse*, Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter.
- Illeris, Knud m.fl. (2002): *Ungdom, identitet og uddannelse*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Katznelson, Noemi & Birgitte Simonsen (2005): *Udsatte unge i et landområde*, Center for Ungdomsforskning, findes i elektronisk udgave på www.cefu.dk.
- Katznelson, Noemi (2004): *Udsatte unge, aktivering og uddannelse – dømt til individualisering*, Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Katznelson, Noemi & Birgitte Simonsen (2000): *Unge arbejdsbegreb i Tidsskrift for Arbejdsliv 2, 4.*
- Nielsen, Jens Christian (2002): *Unge er nøglen til fremtiden*, Center for Ungdomsforskning og Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (FTF), findes i elektronisk udgave på www.cefu.dk.
- Pilegaard Jensen, Torben m.fl. (1997): *Valg og veje i ungdomsuddannelserne*, København, AKF- forlaget.
- Pless, Mette (2001): *Unge om ingeniørfaget – om at knække ligningen eller finde sig selv*, Center for Ungdomsforskning og IDA, findes i elektronisk udgave på www.cefu.dk.
- Pless, Mette & Noemi Katznelson (2005): *Niende klasse og hvad så? En midtvejsrapport om unges uddannelsesvalg og overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse og arbejde*, Center for Ungdomsforskning, DPU, findes i elektronisk udgave på www.cefu.dk.
- Sennett, Richard (1999 opr. udg. 1998): *Det fleksible menneske eller arbejdets forvandling og personlighedens nedsmeltning*, Hovedland.
- Simonsen, Birgitte (1993): *Unge forhold til arbejdsliv og forsørgelse. Konsekvenser af det*

husmorløse samfund, Rapport 2, EVU-gruppen, Roskilde Universitetscenter.
Ziehe, Thomas (1992): *Cultural Modernity and Individualisation – Changed Symbolic Contexts for Young People*, Stockholm, Fornäs & Bolin.

Wagner, Bo Sørensen & Diana Højlund Madsen (2006): *Unge med en twist – etnicitet, køn og uddannelsesvalg*, Center for Ligestillingsforskning, Roskilde Universitetscenter.

Noemi Katznelson er cand.mag, ph.d. og adjunkt i Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark på Danmarks Pædagogiske Universitet.
e-mail: nka.lld@dpu.dk

Mette Pless er cand.mag og forskningsmedarbejder i Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark på Danmarks Pædagogiske Universitet.
e-mail: mep.lld@dpu.dk